

Anjouovci na uhorskom tróne: Vláda Karola Roberta (1308-1342)

Pre koho je učebná figúra určená?

7. roč. ZŠ

Tematický celok:

Slováci v Uhorskom kráľovstve

Cieľ:

- Vymedziť časové obdobie, prípadne roky vlády Karola Roberta
- Vysvetliť príčiny feudálnej anarchie v Uhorsku na prelome 13. a 14. storočia
- Analyzovať postavenie Karola Roberta na začiatku jeho vlády a počas jeho vlády
- Zhodnotiť hospodársky rozkvet za vlády Karola Roberta a význam banských miest na Slovensku

Esencia témy pre dnešok:

Pri tejto téme môžu žiaci uvedomiť aké je nebezpečné ak na tróne vystupuje slabý, ústupčivý panovník a moc je rozdrobená medzi šľachtu, ktorá sleduje svoje záujmy. Všeobecný zmysel témy možno vidieť v prinavrátení moci panovníkovi, ktorý po ťažkom období plnej anarchie stabilizuje pomery v krajine a podieľa sa na jej rozvoji. Možno to prirovnať k dnešnej politickej situácii, kde aj dnešní politici presadzujú svoje záujmy s tvrdením, že sú najlepšie pre spoločnosť, nevedia nájsť kompromis a v krajine vzniká chaos.

Daná téma môže žiakov upútať vďaka reformám ktoré Karol Robert a Ľudovít I. vykonali. „Modernizovali“ krajinu vo svojom období, tak ako aj my, každý z nás ju modernizuje každý deň. Žiaci si uvedomia význam rozvoja krajiny a najmä Slovenska, ktoré vtedy nadobudlo význam najrozvinutejšej časti Uhorska. Význam a charakter dnešných miest sa už rodil v tomto období. Mnohé zo slovenských miest získalo v priebehu 14. storočia privilégia a erbové listiny.

Výkonový a obsahový štandard v súlade s iŠVP:

Zdôvodniť politický a hospodársky rozmach Uhorska (výkonový štandard)

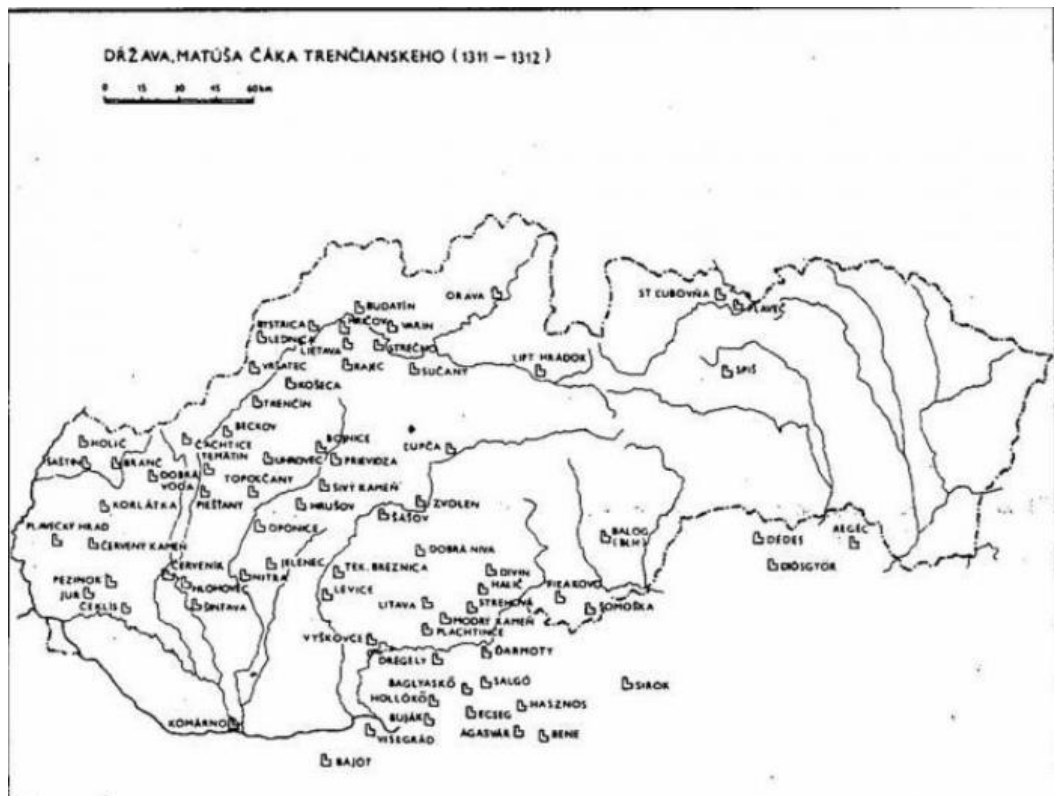
Postup práce: (minutáž je voliteľná)

1. Zopakovanie „predchádzajúceho“ učiva a zároveň uvedenie do problematiky našej témy. Problémové otázky: *Aká bola situácia v Uhorsku za posledných Arpádovcov? Kto mal skutočnú moc v krajine?* Na základe odpovedí žiakov budem ich odpovede dopĺňať a tým zároveň vysvetľovať situáciu na začiatku 14. storočia a ako sa Anjouovci dostali na uhorský trón. (5min)

Obr.1: Rozdelenie územia Uhorska medzi kráľa a veľmožov v prvých dvoch desaťročiach 14. storočia

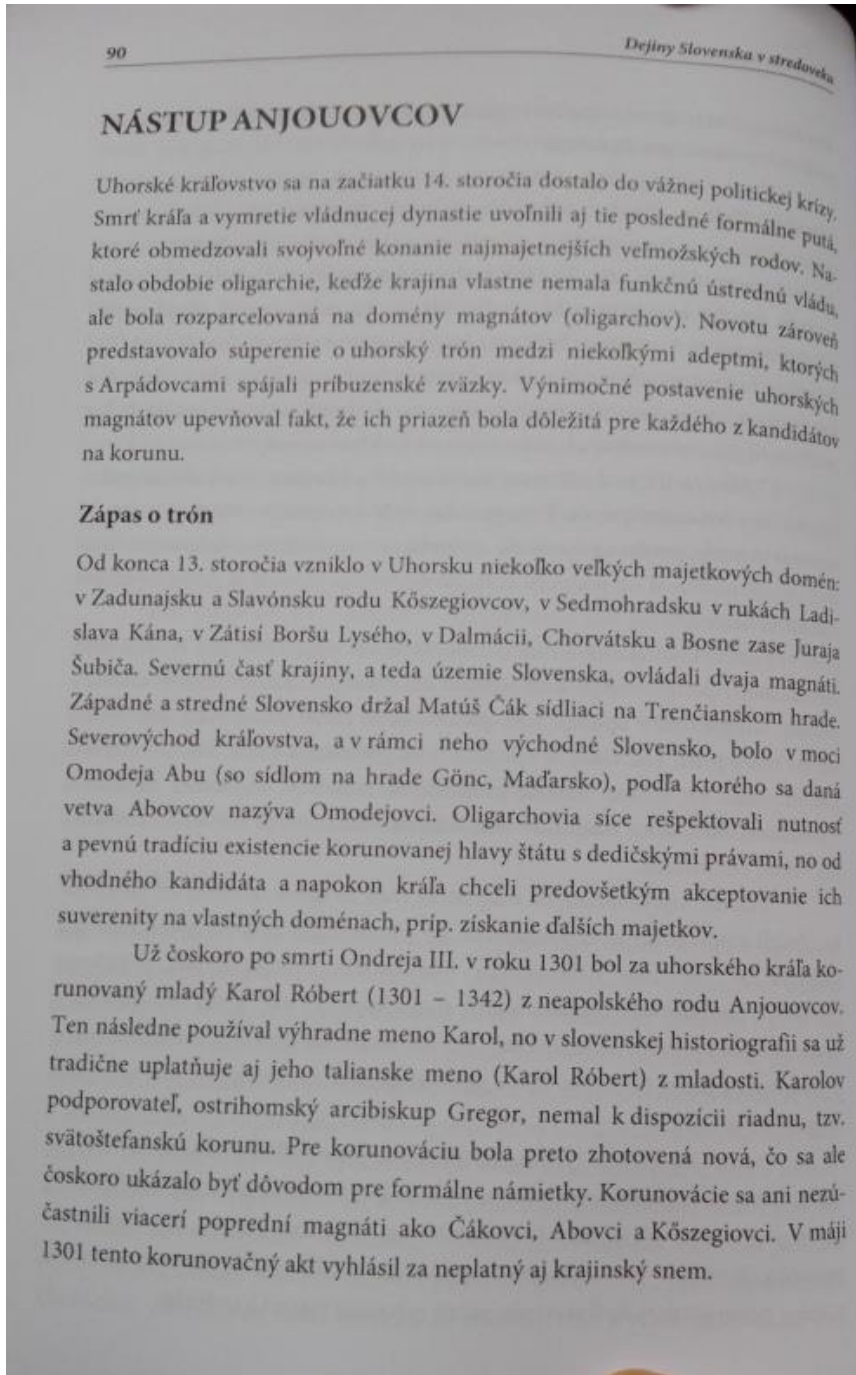
2. Spýtam sa žiakov či už počuli meno Matúš Čák Trenčiansky. Spravíme si krátky brainstorming, pri ktorom žiaci povedia, čo počuli o Matúšovi Čákovi. Ako by opísali Matúša Čáka, aké mal vlastnosti.

Obr.2: Država Matúša Čáka Trenčianskeho (1311-1312)

Otázky na žiakov: *Viete ako bol prezývaný Matúš Čák Trenčiansky? Ak nie, skúste to zistiť podľa mapy. Prečo bol tak prezývaný? Ktorý hrad bol sídlom Matúša Čáka*

3. Analýza prameňov: Žiakov rozdelím do 6 skupín. Každá skupina dostane prameň alebo dokument, ktorý si následne prečítajú. Pramene sa budú týkať kľúčových udalostí, ktoré sa odohrali počas vlády Anjouovcov. Na základe prameňov, žiaci zodpovedajú otázky.
1. Skupina: *Kto to bol Karol Róbert? Odkiaľ a ako sa dostal na uhorský trón? Prečo bol Karol Robert korunovaný až trikrát? Kto si robil nárok na*

Obr.3: MAGDOŠKO, D., Dejiny Slovenska v stredoveku. 2015

Dedičské práva na uhorský trón vzniesol tiež český panovník Václav II. z rodu Přemyslovcov, ktorý bol pravnukom Bela IV. Nároky preniesol na svojho rovnomenného syna Václava, ktorého ešte aj zasnúbil s dcérou nebohého Ondreja III. Přemyslovci získali podporu Čákovcov a Kőszegiocov. V auguste 1301 korunoval Václava, v uhorskom prostredí ako Ladislava V. (1301 – 1305), pravou svätoštefanskou korunou kaločský arcibiskup. Tiež tentoraz bola ale porušená zvyklosť a to obídenním kompetencie ostrihomského arcibiskupa. Korunováciami došlo k patovej situácii a diplomatickej vojne. Výhodnejšiu pozíciu mal síce Václav, pobývajúci na Budínskom hrade, no za kráľa sa naďalej tituloval aj Karol (ku ktorému sa časom priklonili Abovci-Omodejovci). Vplyv oboch kráľov bol malý, obmedzujúci sa na územia pod kontrolou im spriaznených uhorských magnátov, od ktorých úplne záviseli. Situácia sa začala meniť až silným angažovaním pápežskej kúrie, ktorá podporovala Karola, a vyslala do Uhorska i svojho legáta. Od Václava odpadla väčšina priaznivcov. Na stranu Anjouovca prešiel aj Matúš Čák. Český kráľ Václav II. vtrhol v roku 1304 do Uhorska na pomoc synovi, ktorý sa vlastne ocitol v obklúčení. Plienil na juhozápadnom Slovensku, potom obsadil Budín a Ostrihom. No české vojsko nezotrvalo v krajine. Václav II. vzal syna ako aj uhorské korunovačné klenoty a vrátil sa do Českého kráľovstva.

V nasledujúcom roku český panovník skonal. Na jeho miesto nastúpil syn Václav (III.), ktorý už nemal osobný záujem o uhorský trón a preniesol preto svoje nároky na príbuzného Otta III., bavorského vojvodu. Ten bol taktiež spriaznený s Arpádovcami, jeho matka Alžbeta bola totiž dcérou Bela IV. Na stranu Otta Bavorského sa priklonili Kőszegiocvi, vďaka čomu sa odhodlal k prekvapivému kroku. S korunovačnými klenotmi, ktoré prevzal od přemyslovského kráľa, vytiahol do Stoličného Belehradu, kde ho za uhorského panovníka korunoval vesprímsky biskup. Opäť sa tým ale nedodržali všetky náležitosti. Otto Bavorský (1305 – 1307) ani nedosiahol väčšiu podporu. Zradil ho tiež jeden zo spriaznených magnátov, Ladislav Kán, ktorý mu dokonca odcudzil korunovačné klenoty. Otto sa preto stiahol z Uhorska. Pod tlakom pápežskej kúrie sa v roku 1308 úplne vzdal nárokov na uhorský trón.

Jediným kráľom tak zostal Karol, no nie so všeobecnou podporou. Sám bol pritom veľmi mladým, politicky ešte málo skúseným. V Uhorsku, ako preňho donedávna cudzej krajine, sa ocitol v ťažkej situácii voči vekovo a skúsenosťami

zrelým uhorským oligarchom, budujúcim svoje mocenské postavenie od 70. – 80. rokov 13. storočia. Pre ďalší vývoj sa ale kľúčovou ukázala byť vytrvalá aktívna podpora pápežskej kúrie. Pápež Klement V. vyslal v roku 1307 do Uhorského kráľovstva legáta kardinála Gentilisa. Ten mal diplomatickými krokmi i osobnými radami pomôcť Karolovi I. upevniť pozíciu. Prvým z výsledkov bolo zvolanie snemu v októbri 1307, na ktorom uhorská šľachta prijala Anjouovca za svojho panovníka. Z magnátov neprišiel Matúš Čák. V roku 1309 bol Karol druhý krát korunovaný, opäť však nie svätostefanskou korunou. Tú sa až následne podarilo získať z rúk Ladislava Kána. V auguste 1310 preto prebehla v poradí tretia korunovácia, tentoraz konečne splňajúca všetky formálne kritériá.

Kráľovi však stále priamo podliehalo len územie v strede krajiny. Keďže dovtedajšie centrá kráľovstva (Ostrihom, Stoličný Belehrad, Budín) sa nachádzali v tesnom susedstve oligarchických domén, Karol I. si za svoje sídlo zvolil Temesvár (Timișoara, Rumunsko).

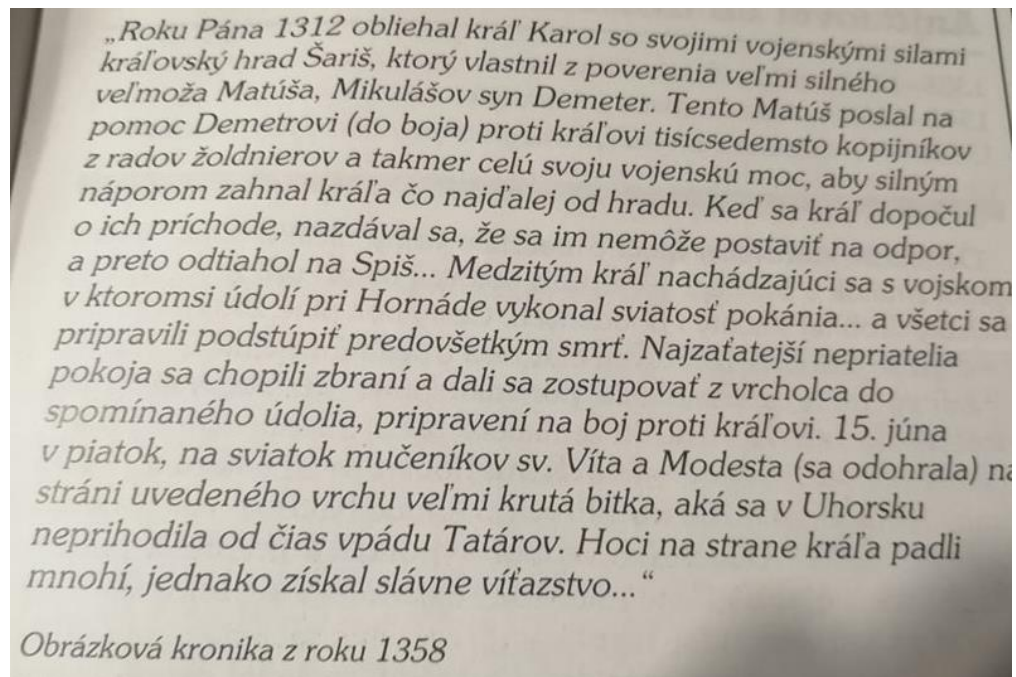
Boj s oligarchami

Súčasťou korunovačnej dohody kráľa Karola so šľachtou, ktorú sprostredkoval kardinál Gentilis, bol prísľub vrátenia všetkých odcudzených kráľovských majetkov. Faktické mocenské pomery sa odzrkadlili v tom, že kráľ vymenoval až troch súčasných palatínov – Matúša Čáka, Omodeja Abu a Jakuba Boršu, zvaného Lysý. Tí sa mali postarať o revíziu majetkov a ich odovzdanie do kráľovských rúk.

Ďalšie udalosti sa ale predsa len niesli v duchu dovtedajšieho vývoja. Palatíni zneužívali zverené právomoci. Majetky, ktoré na základe svojho vyšetrovania odňali a mali vrátiť kráľovi, ponechávali si vo vlastnej držbe. V roku 1311 boli všetci traja palatíni zbavení funkcií. Matúš Čák i Omodej Aba sa však naďalej svojvoľne titulovali hodnosťou palatína v listinách, ktoré vydávali. Vo svojich doménach rozhodovali úplne suverénne, akoby z plného poverenia kráľa. Preto si aj privlastňovali všetky kráľovské príjmy plynúce z komitátov/stolíc a kráľovských inštitúcií pod ich kontrolou. Vôbec najsilnejšiu pozíciu zo všetkých oligarchov v Uhorsku si vybudoval Matúš Čák. Na vrchole svojej moci ovládal úplne alebo čiastočne štrnásť komitátov, resp. stolíc, v nich okolo 50 hradov, viaceré mestá a cca 500 dedín. Od roku 1311 sa oligarchovia, z nich najskôr a predovšetkým Matúš Čák a Omodejovci, už otvorene postavili proti panovní-

Obr.5: Dejiny Slovenska v stredoveku

2.skupina: Bitka pri Rozhanovciach: *Ako konkrétne pomohol Matúš Čák Omodejovcom? K čomu prirovnáva kronikár bitku pri Rozhanovciach? Ako kronikár opisuje víťazstvo Karola Róberta?*

Obr.6: Bitka pri Rozhanovciach (prameň)

Ďalšou úlohou žiakov bude popremýšľať alebo zistiť, čím bola Bitka pri Rozhanovciach dôležitá. *Aká situácia v Uhorsku, prípadne na Slovensku nastala po bitke? Žiaci si budú môcť pomôcť s literatúrou, ktorú im poskytnem, učebnicou prípadne internetom.*

Zaujímavá môže byť pre žiakov vnútorná politika panovníkov, hospodársky rozvoj krajiny, vnútorná stabilizácia, reformy a udeľovanie privilégií mestám.

3. skupina: Banská reforma: *V čom spočívala banská reforma? Ako sa volala banská daň, ktorá sa odvádzala kráľovi? Viete ju vysvetliť? Aké nerastné suroviny sa ťažili na Slovensku? V ktorých banských mestách?*

4.skupina: Mincová reforma: *Aké nové mince zaviedol Karol Róbert? Aké mince sa dovtedy používali? Prečo bola zavedená táto reforma, na aký účel nové mince slúžili? Podľa popisu z textu pokúste sa nakresliť prednú stranu florénu. Viete čo daný symbolizuje?*

Využitie zlata vyťaženeného na Slovensku

z viacerých zdrojov – predovšetkým z Afriky, zo severovýchodného Stredomoria, z čiernomorskej oblasti. Záujem talianskych finančníkov sa však čoskoro sústredil na nové náleziská zlata v strednej Európe. V 1. polovici 14. storočia popri menších českých a sliezskych zdrojoch najväčšie objemy zlateho kovu dobývaného v stredoeurópskom priestore pochádzali z uhorských nálezísk, a to predovšetkým z jeho centrálného slovenského územia a zo Sedmohradska. Zároveň vďaka takejto surovínovej základni vznikli po dlhom období podmienky na zavedenie domácej uhorskej zlatej mince.

Územie Slovenska s domácim slovanským obyvateľstvom bolo koncom 10. storočia začlenené do formujúceho sa stredovekého uhorského štátu. V roku 1000 vzniklo Uhorské kráľovstvo, ktorého panovníci z rodu Arpádovcov začali ako prejav prestíže a suverenity štátu raziť vlastné mince. Razba mincí vychádzala z mincovného systému Franskej ríše a bola postavená

na striebornom základe – razili sa strieborné denáre a poldenáre (oboly). V dôsledku vnútorných i vonkajších konfliktov bol uhorský menový systém ku koncu vlády Arpádovcov (začiatok 14. storočia) v kríze. K zásadnej zmene menovej politiky došlo až vtedy, keď bol po viacročných sporoch na uhorský trón zvolený neapolský magnát Karol Róbert z Anjou (1308 – 1342), výdatne podporovaný florentskými bankovými domami Bardiocov a Peruzziocov. Opierajúc sa o pomoc talianskych, najmä florentských finančných poradcov a po poradách a vzájomnej dohode o politicko-obchodnej, menovej a hospodárskej spolupráci s českým kráľom Jánom Luxemburským (v Trnave roku 1327) zrealizoval dôležité hospodárske reformy, predovšetkým v oblasti bankového podnikania a menovej politiky. Vydaním tzv. zemepanskej banskej slobody v máji 1327 umožnil prudký rozvoj baníctva tým, že náleziská drahých kovov na rozdiel od minulosti zostávali v držbe majiteľov

Košický zlatý poklad
(foto M. Prouz, zbierka
Východoslovenské múzeum
Košice).

Gold treasure from Košice
(photo M. Prouz, archive of
Východoslovenské múzeum
Košice).

Zlato na Slovensku

pozemkov, ktorí získali aj právo na tretinu kráľovskej banskej dane (tzv. urbury). Ťažiť mohli sami, ale väčšinou pozemky prenajímali profesionálnym ťažiarom. Tí mali povinnosť vyťažene dráhe kovy zameňovať v kráľovských banských a mincových komorách. Zvýšená produkcia domáceho striebra a predovšetkým zlata umožnila konsolidáciu menových pomerov. Karol Róbert (podobne ako Ján Luxemburský v Čechách) prišiel k razbe zlatých mincí florénov (pred rokom 1326), obnovil razbu kvalitných denárov, podľa vzoru pražských grošov zaviedol v roku 1329 novú striebornú mincu – uhorský groš. Uhorský florén mal hmotnosť 3,548 g s hmotnosťou čistého kovu 3,52 g a rýdzosť 23 karátov a 9 granov (989/1000). Z hmotnostnej jednotky – budínskej marky (245,54 g) sa malo raziť šesťdesiatdeväť florénov. Na línej strane bola anjouovská falia a meno panovníka (CAROLI REX), na rube postava sv. Jána Krstiteľa (S.IO. HANNVS.B). Vo vnútornom obehu dominovali strieborné denáre a zlaté mince im len zabezpečovali zákonom stanovenú hodnotu (1 florén = 100 denárov), takže nemožno hovoriť o zavedení zlatej meny. Uhorské zlaté mince slúžili hlavne potrebám kráľovského dvora, najvyšším feudálom a cirkvi. Významné postavenie zohrali v medzinárodnom obchode, boli peniazmi veľkoobchodu. S ich razbou sa začalo v roku 1325 v budínskej mincovni, preslávila ich však Kremnica (Horák, 1968).

Priaznivé politické pomery, rast ceny zlata a zároveň zvýšený podiel uhorského zlata v medzinárodnom obchode s drahými kovmi a s tým spojené spomínané hospodárske reformy stáli aj za založením Kremnice. V novembri 1328 dostala mestské výsady podľa vzoru Kutnej Hory banská osada Cremnychbana (a k nej náležiacie menšie banské osady). Kremnica sa stala slobodným kráľovským, hlavným banským a mincovým mestom, sídlom banskej a mincovnej komory, ktorej podliehalo dvanásť stolíc. Na jej území bola s pomocou pozvaných kutnohorských minciarov (väčšinou talianskeho pôvodu, resp. vyškolených Talianmi) založená nová mincovňa (Haas a Kianička, 2014). Kremnická mincovňa sa popri budínskej stala najdôležitejšou mincovňou vtedajšieho Uhorska a toto výsadné postavenie si vďaka vysokej produkcii mincí z drahých kovov, ale aj kvalitnej minciarskej práci, udržala do 20. storočia (Horák, 1965). Predpokladá sa, že v najproduktívnejšom obdo-

bi banskej a mincovnej činnosti Kremnice, teda v 14. storočí, sa ročne vyrazilo najmenej dvesto-päťdesiat tisíc dukátov. Začiatkom 15. storočia sa v dôsledku poklesu výnosov z ťažby drahých kovov a celkového úpadku banskej činnosti objem vyrazených zlatých mincí znížil, ale ani vtedy, ani v ďalších prechodných obdobiach stagnácie výroby sa to nedotklo kvality kremnických dukátov. Razba dukátov a kontrola ich kvality sa od začiatku venovala veľká pozornosť. Pri liati zlata a samotnej razbe dukátov bol zabezpečený trojaký dohľad – komorského grofa, prípadne ním poverenej osoby, zástupcu ostrihomského arcibiskupa a zástupcu správcu pokladu, taverníka. Nástroje na skúšku rýdzosti, t. j. skúšobný kameň a skúšobné ihly, i kov na razbu bývali osobitne uzamknuté a zabezpečené trojnásobnou pečatou spomenutých zástupcov. Neskôr za kvalitu zlatých mincí zodpovedal mincmajster a vardajn (správca mincovne). Právo i povinnosť tretieho článku kontroly získalo od 15. storočia samo mesto Kremnica. Zlaté mince sa razili veľmi precízne a presne, ručná razba dukátov sa udržiavala v kremnickej mincovni aj po zavedení valcovacích raziacich strojov v druhej polovici 17. storočia.

Hlavným surovínovým zdrojom drahých kovov pre kremnickú mincovňu bola stredoslovenská banská oblasť, a to od vzniku mincovne až do začiatku 20. storočia, keď začala prevažovať razba mincí z obecných kovov a ich zliatin. Ťažiarne podniky, jednotliví ťažiar, prípadne iné banské komory pri povinnej zámene drahého kovu v kremnickej mincovnej komore síce odovzdávali tieto drahé kovy po určitej základnej hutnickej úprave, ale s rozličným stupňom rýdzosti. Zlato nedosahovalo dukátovú rýdzosť, mávalo pomerne vysoký obsah striebra. Napríklad podľa písomných prameňov sa v 16. storočí väčšinou dodávalo tzv. zlatostriebré s rýdzosťou šesťnásť až dvadsať dva karátov. Táto okolnosť skresľuje údaje o množstve zmínovaného čistého zlata. Menejkarátové zlato sa upravovalo, rafinovalo či zrýdzovalo na dukátovú rýdzosť len v technickom zariadení kremnickej mincovne, v tzv. cementárni. Cementácia (rafinácia zlata suchou cestou) predstavovala jedno z výrobných tajomstiev v procese výroby vysoko cenených kremnických dukátov, a to bývalo predmetom dedenia. Neskôr, v roku 1505 cementovňu odkúpili Turzovci, z ktorých viaceri boli komorskými grofmí, a v prenájme ju mali až do roku 1548.

Obr. 7-8: BAKOS, F., CHOVAN, M. Zlato na Slovensku. Lúč, 2018 (dokument pre 3. a 4. skupinu)

Každý žiak v skupinách dostane text, aby si žiaci text rozdelili a tým pádom by im práca išla rýchlejšie. Žiaci budú mať na prácu v skupine čas 15 min. Po preštudovaní textov jednotlivé skupiny odprezentujú svoje zistenia ostatným skupinám (5min). Odpovede žiakov budú doplnené prípadne opravené a dovysvetľované prostredníctvom prezentácie s obrázkami. Pri štvrtej skupinke dám žiakom (celej triede) prezrieť si repliku zlatého florénu, ktorý sarazil v Kremnici. Taktiež si môžeme spraviť virtuálnu prehliadku po kremnickej mincovni (prostredníctvom videa: <https://www.youtube.com/watch?v=ByTk54OoXQs>), kde môžu žiaci vidieť stroje, ktorými sa razia mince až do súčasnosti (10min).

Na záver žiaci v skupinách vytvoria krátky referát o tom čo si zapamätali, naučili sa z hodiny (10 min). Na sformulovanie ich odpovedí môžu použiť pojmy: Anjouovci, Karol Róbert, Matúš Čák Trenčiansky, rozvrat, Ondrej III., rozkvet, reformy, banské mestá. Svoje referáty môžu žiaci spestriť kresbami, prípadne mapou v ktorej zaznačia mestá, ktoré sa spájajú z danou témou (banské mestá, Trenčín, Košice, Rozhanovce). Potom svoje referáty odprezentujú pred triedou (3min).

Možné varianty a modifikácie:

Texty a prameň použité v metodickom liste sú len orientačné, môžu sa použiť aj iné (vhodnejšie) pramene /texty pre žiakov.

Zdroje:

BAKOS, F., CHOVAN, M. Zlato na Slovensku. Bratislava: Vydavateľstvo Lúč, 2018

KOVÁČ, D. a kol. Dejepis 2: Slovensko v stredoveku a na začiatku novoveku. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 2001.

MAGDOŠKO, D., Dejiny Slovenska v stredoveku, Košice: UPJŠ, 2015

MANNOVÁ, E. *Krátke dejiny Slovenska*

O autorovi:

Milovníčka dobrej kávy, fantasy seriálov zaujímavá sa o dejiny Uhorska.